

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

I.K. ЧУКАЄВА,

д.е.н., г.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України

Державне регулювання інноваційного розвитку систем забезпечення вуглеводнями

У статті розглянуто роль та можливості державного регулювання інноваційного розвитку систем забезпечення вуглеводнями в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: державне регулювання, інновації, вуглеводні, податкова політика.

I.K. ЧУКАЄВА,

д.э.н., г.н.с., Институт экономики и прогнозирования НАН Украины

Государственное регулирование инновационного развития систем обеспечения углеводородами

В статье рассмотрены роль и возможности государственного регулирования инновационным развитием систем обеспечения углеводородами в современных экономических условиях.

Ключевые слова: государственное регулирование, инновации, углеводороды, налоговая политика.

I.K. CHUKAIEVA,

PhD, g.n.s. Institute of Economics and Forecasting National Academy of Sciences of Ukraine

State regulation of innovation systems software hydrocarbons

The article describes the role and capacity of state regulation of innovative development of systems to ensure the hydrocarbons in the current economic conditions.

Keywords: government regulation, innovation, hydrocarbons, tax policy.

Постановка проблеми. Роль держави в розвитку систем забезпечення вуглеводнями (в тому числі інноваційному розвитку) сьогодні важко переоцінити. В сучасних умовах держава повинна чітко визначити масштаби і рамки своєї безпосередньої участі у секторі вуглеводнів, побудувати прозору та працездатну систему регулювання і перевести в цивілізоване русло механізми свого впливу. В цих умовах якість і ефективність державного втручання в розвиток вуглеводневого сектору будуть адекватні його ролі.

Держава буде виступати не тільки як регулятор економічних відносин, а й як учасник нафтового бізнесу, беручи участь у забезпеченні необхідними ресурсами і в будівництві та модернізації інфраструктури, надаючи бізнесу державні гарантії під реалізацію довгострокових інвестиційно-інноваційних проектів, підтримуючи фінансово-економічну стійкість системоутворюючих компаній вуглеводневого сектору.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблеми державного регулювання сектором вуглеводнів розглядаються в роботах таких вчених, як В.І. Кириллов, Г.Г. Бурлака, Ю.Г. Бутова, В.В. Бушуєв, А.В. Корнеєв, З.А. Гарифуллина [1–6].

Водночас роль та можливості державного регулювання систем забезпечення вуглеводнями із врахуванням сучасних економічних умов, які склалися в Україні, досліджено недостатньо.

Метою статті є дослідження сучасної національної інноваційної системи та визначення протиріч, які необхідно усунути для побудови системи ефективного державного регулювання сектором вуглеводнів, із врахуванням світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. У різних країнах застосовуються свої методи та інструменти щодо забезпечення державного регулювання вуглеводневим комплексом. Так, однією з найбільш важливих тенденцій у нафтовій політиці

арабських країн є посилення ролі держави. На стадії її формування найбільш значущим проявом цієї тенденції став перегляд, нерідко кардинальний, відносин з іноземними компаніями, що діють у галузі, а в процесі реалізації цього механізму – стрімкий розвиток державного сектору у вуглеводневій промисловості арабських країн, у тому числі і національних нафтових компаній, і, як наслідок, перехід практично всієї галузі під контроль держави. Держава зберігає за собою головну позицію у вирішенні більшості питань, що стосуються політики у сфері нафтового сектору, її формування та реалізації.

Величезна роль у сфері державного регулювання нафтового бізнесу західних країн відводиться системі оподаткування, а також збору, обробці та аналізу складного комплексу даних по діяльності великих компаній у цій сфері. Ця інформація дозволяє державним органам готувати зведені аналітичні звіти, що дає можливість оцінювати фінансові параметри кожного виду енергетичного виробництва в країні, оперативно контролювати потоки грошових коштів і поточні інвестиції компаній нафтового бізнесу.

Головним інструментом державного регулювання нафтового бізнесу, в тому числі і в США, є гнучка податкова політика. Так, особливість американської системи оподаткування компаній нафтового сектору полягає не тільки в складі самих податків (бонуси, роялті, ренти, податок на прибуток і податок на видобуток), а й у визначенні податкового навантаження, яке суттєво змінюється в залежності від багатьох факторів (умови видобутку, місцеве законодавство тощо). Варто також зазначити, що ставки податку на видобуток корисних копалин змінюються залежно від цінової ситуації на ринках і значущості природних ресурсів для місцевих бюджетів [7].

Отже, властивості і параметри складних соціально-економічних систем обумовлюють необхідність державного управління їхнім розвитком, а також використання для цього комплексу різних інструментів, засобів і важелів управління. Своєю чергою, зарубіжний досвід показує, що стан інноваційного розвитку певним чином обумовлено сукупною дією ринкового механізму та державних прямих і непрямих методів управління.

До перших відносять адміністративно-відомчу (передбачає пряме дотаційне фінансування, згідно із законами про спри-

яння інноваціям) та програмно-цільову форму державного регулювання (передбачає контрактне фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримки нововведень, надання фірмам спеціальних кредитних пільг тощо).

Метою непрямих методів регулювання інноваційної діяльності є створення сприятливого загальногосподарського та соціально-економічного клімату, і до них входить лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, запровадження спеціальних законодавчих норм щодо права на інтелектуальну власність, а також створення соціальної інфраструктури, яка охоплює формування єдиної інформаційної системи в межах країни.

Таким чином, система забезпечення вуглеводнями як соціально-економічна система в тій чи іншій мірі відчуває регулюючий вплив (прямий і непрямий) з боку органів державної влади. З цією метою кожна країна виробляє (в тому числі і з урахуванням світового досвіду) свій механізм регулювання розвитку нафтового бізнесу, здійснюючи: розробку та прийняття законодавчих актів; встановлення розмірів податкових ставок для даного виду діяльності; визначення розміру державного сектору; формування обслуговуючої інфраструктури та ін.

Сучасну національну інноваційну систему можна охарактеризувати як сукупність взаємодіючих елементів державних і недержавних секторів економіки, які забезпечують оперативне перетворення наукових знань в сучасні технології, нові матеріали та іншу конкурентоспроможну продукцію, і представлена на рисунку.

На жаль, наявний досвід державного регулювання інноваційним розвитком систем забезпечення вуглеводнями не дає приводів для оптимізму. Незважаючи на окремі позитивні результати функціонування національної інноваційної системи, ефективність її в цілому дуже низька. Це обумовлено рядом факторів, які наведені нижче.

Відсутність потреби в науково-технічних розробках з боку держави, бізнесу, промисловості, першою чергою через малу ємність вітчизняного ринку в сучасній економічній ситуації. Нові хазяї, що отримали підприємства як «дар божий», вважають, що технології та інші інновації повинні прийти таким же шляхом. Крім того, вітчизняний бізнес, промисловість, у тому

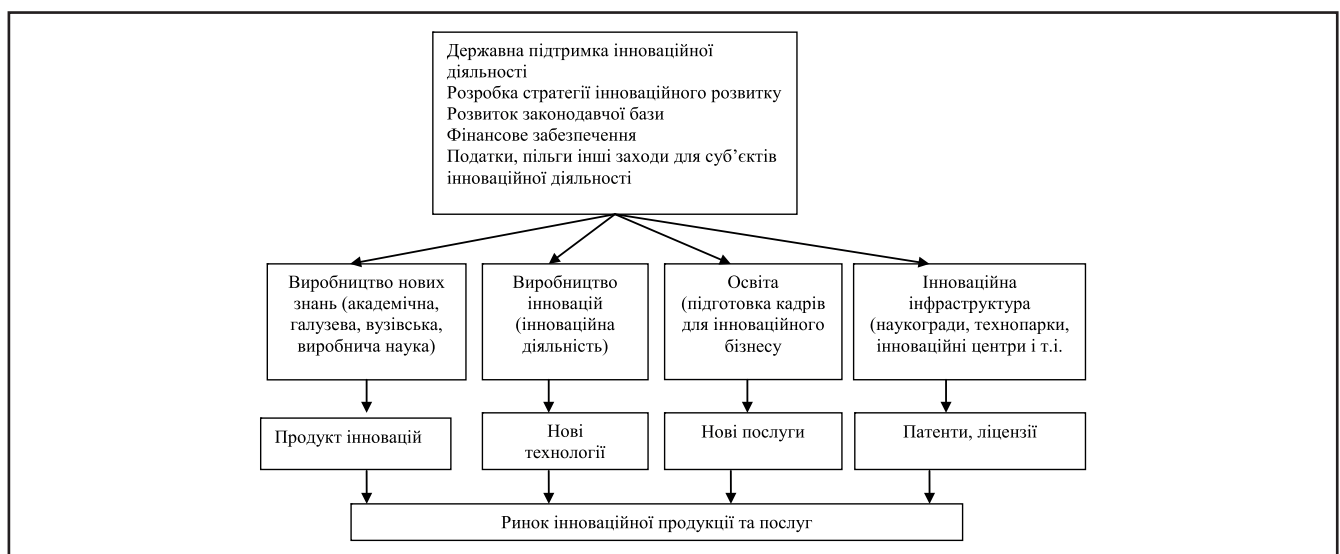

Схема національної інноваційної системи

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

числі нафтова, нерідко бажать використовувати зарубіжні розробки, офіційно посилаючись на економічну доцільність.

Ще одна причина – відсутність професійно підготовлених команд, здатних забезпечити реалізацію інноваційних проєктів. Фахівці такого профілю раніше не готувалися в університетах, але навіть при відповідній базовій освіті необхідно мати значний практичний досвід розробки проєктів, перш ніж стати професіоналом у сфері інноваційного менеджменту.

Нафтовидобувна галузь є високоприбутковою навіть з урахуванням високого рівня податкового навантаження як з точки зору рентабельності виробництва, так і з позицій надходжень до державного бюджету. Однак сьогодні їй не вистачає власних прибутків для технічного переозброєння та модернізації основних фондів, рівень спрацьованості яких на підприємствах галузі становить більш як 60%. Ураховуючи роль та значення галузі для економіки країни, необхідно зменшити податкову базу хоча б тимчасово до такого рівня, який дозволив би найближчим часом провести технічне переозброєння галузі, без якого говорити про можливість інноваційного розвитку недоречно. Треба надати нафтовим підприємствам право виводити з-під оподаткування ту частину прибутку, яка інвестується на проведення геологорозвідувальних робіт з метою розширення обсягів розвіданих запасів, а також на технічне переозброєння та інноваційний розвиток галузі.

Крім того, в умовах створення та становлення внутрішнього ринку вуглеводнів держава повинна забезпечити такі економічні та правові умови функціонування підприємств, які сприяли б розвитковій конкуренції при врахуванні інтересів всіх учасників ринку. Перш за все це стосується необхідності законодавчого забезпечення діяльності систем забезпечення вуглеводнями та подолання складнощів які викликані наступними протиріччями.

З одного боку, внутрішній ринок вуглеводнів можна вважати монопольним, оскільки кожен його сектор представлено одним великим підприємством, а вся політика розвитку ринку регулюється національною компанією. З іншого боку, нафтові компанії та підприємства України працюють в умовах жорсткої міжнародної конкуренції, тому до них не може бути застосоване антимонопольне законодавство.

Другим протиріччям є те, що обсяги нафтовидобування та можливості нафтопереробки не співпадають у багато разів, що спричиняє необхідність залучення до нафтопереробного сектору іноземних нафтових компаній. Унаслідок цього український бюджет недоотримує суттєві кошти: втрачається ПДВ, зменшуються податки з прибутку.

Ще одним протиріччям є той факт, що рентна складова, яка за своєю суттю є платою державі як власникові природно-сировинних ресурсів за різні умови їх використання і повинна бути диференційованою, стягується, не враховуючи умови діяльності окремих підприємств. Діюча система рентних платежів у сфері видобування вуглеводнів не враховує особливостей нафтовидобувної галузі України, яка характеризується різноманітністю гірничо-геологічних умов розробки нафтових і газових родовищ, з яких близько 70% перебуває у важких гірничо-геологічних умовах та має низький дебіт вуглеводнів. Експлуатація більшості свердловин на таких родовищах не рентабельна, водночас виробничі процеси вимагають значних капіталовкладень для підтримки пласто-

вого тиску, реалізації високовартісних заходів з інтенсифікації видобутку та підтримки свердловин у належному стані. В цих умовах підприємства, фонд свердловин яких значною мірою належить до виснажених та важковидобувних родовищ, знаходяться на грані виживання, працюючи без прибутків. Єдиним джерелом їх підтримки та розвитку залишається пільгова система рентного оподаткування.

Існуюча сьогодні система рентних платежів підштовхує до припинення експлуатації нерентабельних родовищ, оскільки у підприємств галузі відсутні будь-які стимули інвестувати у їх розробку, що не узгоджується із прагненням держави забезпечити підвищення енергетичної незалежності та безпеки держави за рахунок збільшення обсягів видобутку вуглеводнів в Україні. Є очевидним, що ставки рентних платежів не можуть бути однаковими для всіх родовищ і не враховувати фактичний рівень цін на вуглеводні. Вони повинні забезпечувати зацікавленість видобувних організацій в розробці родовищ не тільки з сприятливими гірничо-геологічними умовами, але і з складними, та адекватно реагувати на зміни ринкових цін на вуглеводні.

Для побудови системи ефективного державного регулювання нафтових компаній необхідно усунути ці протиріччя.

Для вирішення проблеми слід відродити таке поняття, як державна науково-технічна (інноваційна) політика в нафтовому секторі. При цьому наголос має робитися не на визначенні «пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки» або розробці окремих програм. Головне завдання: пошук «болювих» точок і побудова ефективних механізмів впливу, які спрямували б попит підприємств і компаній вуглеводневого сектора на наукомістку продукцію в бік внутрішнього ринку інноваційних ресурсів.

У рамках державної науково-технічної (інноваційної) політики повинні строго витримуватися два принципи:

- конкурентоспроможності – стимулювання попиту на вітчизняну наукомістку продукцію не має трансформуватися в невинуватий протекціонізм, здатний в кінцевому рахунку призвести до падіння конкурентоспроможності вітчизняних нафтових ресурсів;

- універсальності – стимулюючі заходи повинні поширюватися на всіх виробників вуглеводневої продукції, які працюють на території нашої країни, незалежно від їх національної приналежності.

Інноваційний шлях розвитку систем забезпечення вуглеводнями пов'язаний з великими довгостроковими інвестиціями не тільки у видобуток вуглеводнів, а й у розвиток нової високотехнологічної інфраструктури та наукоємного сектору економіки. Для здійснення таких інвестицій потрібна довгострокова стабільність. Тому головним елементом державної політики є забезпечення стабільних «правил гри», закріплених законодавчим шляхом.

На основі законодавчого «фундаменту» мають бути розроблені та реалізовані спеціальні комплекси заходів у трьох основних сферах регулювання, що охоплюють: процеси надкористування; розвиток національного ринку інноваційних ресурсів; інвестиційну діяльність.

У сфері регулювання процесів надкористування потрібно насамперед: посилення ролі ліцензійних угод в питаннях вибору та національної належності технологій освоєння ре-

курсів (на протидію концесійним угодам, які не володіють належними регулюючими функціями); систематизація норм і правил, що регламентують науково-технічні умови пошуків, розвідки і розробки родовищ нафти.

У сфері регулювання ринку інноваційних ресурсів, принаймні, на етапі її формування необхідно: відтворення системи державних науково-технічних центрів (з визначенням статусу цих інститутів, адекватного ринковим умовам); реалізація в рамках даних центрів інтеграційних програм з пріоритетних напрямів.

Висновки

Державне регулювання роботи нафтового комплексу має бути системним. Його ефективність залежить від того, наскільки узгоджені методи регулювання – як прямі, так і непрямі, наскільки адекватно і точно використовуються інструменти. Перекося економічної політики в фінансову сторону, непослідовні кроки у змінах податкової системи, нормативно-правової бази, недостатнє користування планових і програмних інструментів призводять до негативних наслідків, які виражаються в технологічній відсталості і зниженні конкурентоспроможності нафтової галузі загалом.

Слід зазначити, що тільки визначення пріоритетних напрямів державної інноваційної політики та відповідних програм, не зважаючи на їх важливість, не здатні просунути державу на шляху інноваційного розвитку. Головне завдання державного регулювання інноваційної діяльності, зокрема систем забезпечення вуглеводнями, полягає у створенні та використанні механізмів їх реалізації. Цілоком зрозуміло, що успішна реалізація

інноваційних механізмів розвитку пов'язана з такими напрямами державного регулювання як створення нормативно-законодавчої бази, податкової політики, тарифної та цінової політики, забезпечення приватизаційних процесів, створення ринкових умов конкуренції, залучення інвестицій тощо.

Список використаних джерел

1. Кириллов В.И. Роль и механизмы государственного регулирования деятельности нефтяных компаний в области налогообложения, ценообразования и тарифной политики / В.И. Кириллов // Нефтепереработка и нефтехимия. №11 / 2002. – С. 7–8.
2. Бурлака Г.Г. Нефть и газ в современной экономике / Г.Г. Бурлака, Г.С. Поп. Киев: Институт биоорганической химии и нефтехимии, 2004. – 296 с.
3. Бутова Ю.Г. Инновационный рычаг нефтяной отрасли / Ю.Г. Бутова, Р.А. Косенков // Нефтепереработка и нефтехимия. №7 / 2002. – С. 6–11.
4. Нефтяная промышленность России – сценарии сбалансированного развития / [В.В. Бушуев и др.]; Союз нефтегазопромышленников России, Ин-т энергетической стратегии. – Москва: ИАЦ Энергия, 2010. – 160 с.
5. Корнеев А.В. Государственное регулирование в энергетике США / А.В. Корнеев. Институт США и Канады. – М.: Наука, 2004. – 156 с.
6. Гарифуллина З. А. Предприятия нефтяной отрасли как локомотив инновационного развития экономики России / З.А. Гарифуллина, Р. Р. Степанова // Молодой ученый. – 2013. – №4. – С. 192–196.
7. Жданов С.А. Особенности управления сложными социально-экономическими системами: зарубежный опыт / С. А. Жданов, А.М.Петров, Н.П.Коноваленко // [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=946>

Л.М. ГАНУЦЯК–ЄФИМЕНКО,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом, Національний університет «Києво–Могилянська академія»

Стратегічні імперативи ефективного управління інноваційним розвитком підприємництва в Україні

У статті визначено узагальнені стратегічні імперативи ефективного управління інноваційним розвитком підприємництва в Україні, обґрунтовано об'єктивні джерела формування пріоритетів та виокремлено причини, які перешкоджають розвитку інноваційних процесів у державі в сучасних умовах розвитку економіки.

Ключові слова: стратегічні імперативи, державні важелі, інноваційні процеси, інноваційний розвиток підприємництва.

Л.М. ГАНУЦЯК–ЄФИМЕНКО,
к.э.н., доцент кафедры маркетинга и управления бизнесом, Национальный университет «Киево–Могилянская академия»

Стратегические императивы эффективного управления инновационным развитием предпринимательства в Украине

В статье определены стратегические императивы эффективного управления инновационным развитием предпринимательства в Украине, обоснованы объективные источники формирования приоритетов и выделены причины, препятствующие развитию инновационных процессов в государстве в современных условиях развития экономики.

Ключевые слова: стратегические императивы, государственные рычаги, инновационные процессы, инновационное развитие предпринимательства.

L.M. GANUSCHAK–EFIMENKO,
PhD of economic, departments of marketing and business management of the National university of Kiev–Mohyla academy

Strategic imperatives of effective management innovative development of enterprise in Ukraine

In the article the strategic imperatives of effective management innovative development of enterprise are certainly generalized in Ukraine, grounded ob"ektivni sources of forming of priorities and reasons which hinder development of innovative processes in the state in the modern terms of development of economy are selected.

Keywords: are strategic imperatives, state levers, innovative processes, innovative development of enterprise.